

cus, non ex eo quod acceperat cecidit, sed ex eo quod acceperet, si subdi voluisset Deo: quod profecto quia noluit, et ab eo quod accepturus erat cecidit, et potestatem illius sub quo esse noluit, non evasit: factumque in illo est pondere meritorum, ut nec justitiæ possit lumine delectari, nec ab ejus sententia liberari.

CAPUT XXIV.

De corpore mystico diaboli intelligendum esse illud: Quomodo cecidit Lucifer, etc. — Corpus Christi. — Corpus diaboli.

XXXI. QUOD ergo per Isaiam prophetam in eum dicitur: « Quomodo cecidit de caelo Lucifer mane oriens, » contritus est in terram, qui mittebat ad omnes gentes. » Tu autem dixisti sensu tuo: In caelum ascendam, super sidera caeli ponam thronum meum, sedebo in monte excelso super montes excelsos qui sunt ad Aquilonem, » ascendam super nubes, ero similis Altissimo: nunc autem ad inferos descendes¹, » et cætera, quæ in figura regis velut Babylonis in diabolum dicta intelliguntur, plura in ejus corpus conveniunt, quod etiam de humano genere congregat: et in eos maxime qui ei per superbiam coherent, apostatando a mandatis Dei. Sicut enim qui erat diabolum homo dictus est, ut in Evangelio: « Inimicus homo hoc fecit²: » ita qui homo erat diabolum dictus est, ut rursus in Evangelio: « Nonne ego vos duodecim elegi, et unus ex vobis diabolum est³? » Et sicut corpus Christi quod est Ecclesia, dicitur Christus, sicut

¹ Isai. xiv, 12-15. — ² Matth. xii, 28. — ³ Joan. vi, 70.

illud est: « Vos Abrahamæ semen estis¹, » cum paulo superior dixisset: « Abrahamæ dictæ sunt promissiones et semini » ejus, non dicit: Et seminibus, tanquam in multis, » sed tanquam in uno: Et semini tuo quod est Christus²: » Et iterum: « Sicut enim corpus unum est, et membra habet multa, omnia autem membra corporis cum sint » multa, unum est corpus, ita et Christus³. » Eo modo etiam corpus diaboli, cui caput est diabolus, id est, ipsa impiorum multitudo, maximeque eorum, qui a Christo vel de Ecclesia sicut de caelo decidunt, dicitur diabolus, et in ipsum corpus figurate multa dicuntur, quæ non tam capiti quam corpori membrisque conveniant. Itaque Lucifer qui mane oriebatur et cecidit, potest intelligi apostatarum genus vel a Christo, vel ab Ecclesia; quod ita convertitur ad tenebras, amissa luce, quam portabat, quemadmodum qui convertuntur ad Deum, a tenebris ad lucem transeunt, id est, qui fuerunt tenebræ lux fiunt.

CAPUT XXV.

De eodem corpore diaboli dictum esse illud: Tu es signaculum, etc. — Paradisus Ecclesia.

XXXII. ITEM in figura principis Tyri per Ezechielem prophetam in diabolum dicta intelliguntur: « Tu es » signaculum similitudinis et corona decoris, in deliciis » paradisi Dei fuisti, omni lapide pretioso ornatus es⁴, » et cætera quæ non tam in ipsum principem spiritum nequitiae, quam in corpus ejus dicta conveniunt. Paradisus enim dicta est Ecclesia, sicut legitur in Cantico Cantico-

¹ Gal. ii, 29. — ² Ibid. 16. — ³ I Cor. xii, 12. — ⁴ Ezech. xxviii, 12.

rum : « Hortus conclusus, fons signatus, puteus aquæ » vivæ, paradisi cum fructu pomorum¹. » Inde ceciderunt vel aperta et corporali separatione omnes hæretici : vel occulta et spiritali, quamvis in ea corporaliter esse videantur, omnes conversi ad vomitum suum², cum post remissionem omnium peccatorum paululum ambulassent in via justitiæ, in quibus facta sunt posteriora deteriora prioribus, et quibus expediat non cognoscere viam justitiæ quam cognoscentibus retrorsum reflecti a tradito sibi sancto mandato. Hanc pessimam generationem Dominus describit, cum dicit spiritum nequam exire ab homine, et cum aliis septem redire, et in domo quam mundatam jam invenerat, inhabitare, ut sint novissima hominis illius pejora prioribus³. Tali enim generi hominum, quod jam factum est corpus diaboli, possunt hæc verba congruere : « A die, qua creatus es, tu cum cherub, » id est, cum sede Dei, quæ interpretatur multiplicata » scientia. Et posuit te in monte sancto Dei, hoc est, in » Ecclesia, unde est : Et exaudivit me de monte sancto » suo⁴. Fuisti in medio lapidum flammeorum, id est, » sanctorum spiritu serventium lapidum vivorum. Ambulasti sine vitio tu in diebus tuis, ex quo die creatus » es tu, donec inventa sunt delicta tua in te⁵. » Possunt diligentius ista tractari, ut fortassis ostendatur non solum et hunc intellectum esse in his verbis posse, sed omnino alium esse non posse.

¹ Cant. iv, 12. — ² Prov. xxvi, 11, et 2 Petr. ii, 22. — ³ Matth. xii, 44. — ⁴ Psal. m, 5. — ⁵ Ezech. xviii, 14, et seqq.

CAPUT XXVI.

Conclusio de diaboli conditione et lapsu.

XXXIII. VERUM quia longum est, et alium sermonem exigit eidem tantum questioni deputatum, nunc sufficiat ista complexio, aut ab initio conditionis suæ diabolus a beatitudine, quam, si voluisset, percepturus fuerat, impia superbia cecidisse, aut alios esse Angelos inferioris ministerii in hoc mundo, inter quos secundum eorum quandam non præsciam beatitudinem vixerat, et a quorum societate cum sibi subditis angelis suis tanquam archangelus cecidit per superbam impietatem ; si hoc ullo modo asseri potest, quod mirum si potest : aut certe rationem requirendam, quemadmodum omnes sancti Angeli, si inter illos aliquando pariter beatus cum suis angelis diabolus vixit, nondum habuerint etiam ipsi certam præscientiam perpetuæ felicitatis suæ, sed eam post casum ejus acceperint : aut quo merito ante suum peccatum diabolus cum sociis suis a cæteris Angelis discretus fuerit, ut ipse sui casus futuri esset ignarus, illi autem certi permansionis suæ : dum tamen et peccatores angelos minime dubitemus detrusos tanquam in carcerem caliginis hujus aëris circa terras¹, secundum apostolicam fidem, in iudicio puniendos servari²; et in illa superna beatitudine sanctorum Angelorum non esse incertam vitam æternam, nec nobis secundum Dei misericordiam et gratiam et fidelissimam pollicitationem incertam futuram, cum fuerimus eis post resurrectionem et istorum mutationem corporum

¹ 2 Sent. dist. vi, cap. Non enim. — ² Petr. ii, 4.

copulati. Ad hanc enim spem vivimus, et ejus promissionis gratia recreamur. Quidquid autem etiam de diabolo dici potest, cur eum Deus creaverit, cum talem præciseret futurum, et cur omnipotens ejus voluntatem non convertat in bonum, secundum ea quæ disseruimus, cum de malis hominibus similiter quæreremus, sive intelligatur, sive credatur, sive quid melius inveniri potest, inveniat.

CAPUT XXVII.

De tentatione diaboli per serpentem.

XXXIV. AN illo ergo cujus super omnia, quæ creavit, summa potestas est, per Angelos sanctos a quibus illuditur diabolus, cum et de ipsius malevolentia consulitur Ecclesie Dei, non est permissus tentare feminam nisi per serpentem, nec virum nisi per feminam: sed in serpente ipse locutus est, utens eo velut organo, movensque ejus naturam eo modo quo movere ille, et moveri illa potuit, ad exprimendos verborum sonos et signa corporalia, per quæ mulier suadentis intelligeret voluntatem. In ipsa vero muliere, quia illa rationalis creatura erat, quæ motu suo posset uti ad verba faciendâ, non ipse locutus est, sed ejus operatio atque persuasio; quamvis occulto instinctu adjuvaret interius, quod exterius egerat per serpentem. Quod quidem si solo instinctu occultius ageret, sicut egit in Juda ut traderet Christum¹, posset efficere in anima superbo amore suæ potestatis inducta: sed sicut jam dixi, tentandi voluntatem habet diabolus, in potestate autem nec ut faciat habet, nec quomodo faciat. Quia permissus

¹ Joan. XIII. 2.

est ergo, tentavit, et quomodo permissus est, ita tentavit: cui autem generi hominum prodesset quod faciebat, neque sciebat, neque volebat, et eo ipso illudebatur ab Angelis.

CAPUT XXVIII.

An serpens verba prolata intellexerit.

XXXV. NON itaque serpens verborum sonos intelligebat, qui ex illo fiebant ad mulierem. Neque enim conversa credenda est anima ejus in naturam rationalem: quandoquidem nec ipsi homines, quorum rationalis natura est, cum dæmon in eis loquitur ea passione, cui exorcista requiritur, sciunt quid loquantur: quanto minus ille intelligeret verborum sonos, quos per eum et ex eo diabolus illo modo faciebat, qui hominem loquentem non intelligeret, si eum a diabolica passione immunis audiret. Nam et quod putantur audire et intelligere serpentes verba Marsorum, ut eis incantantibus prosiliant plerumque de latebris, etiam illic diabolica vis operatur, ad cognoscendam tibi que providentiam, quam rem cui rei naturali ordine subiciat, et quid etiam voluntatibus malis sapientissima potestate permittat, ut hoc magis habeat usus, serpentes moveri carminibus hominum, quam ullum aliud genus animantium. Etiam hæc enim non parva testatio est, naturam primitus humanam serpentis seductam esse colloquio. Gaudent enim dæmones hanc sibi potestatem dari, ut ad incantationem hominum serpentes moveant, ut quolibet modo fallant quos possunt. Hoc autem permittuntur ad primi facti memoriam commendandam, quod sit eis quædam cum hoc genere familiaritas. Porro

ipsum primum factum ad hoc permissum est, ut per naturam serpentis significaretur generi hominum, cui erudiendo hæc gesta conscribi oportebat, omnis diabolice tentationis similitudo: quod apparebit, cum in serpente proferri cœperit divina sententia.

CAPUT XXIX.

Serpens cur dictus prudentissimus. LXX

XXXVI. « Præcipue prudentissimus omnium bestiarum, » Hoc est, astutissimus, ita dictus est serpens propter astutiam diaboli, quæ in illo et de illo agebat dolum, quemadmodum dicitur prudens vel astuta lingua, quam prudens vel astutus movet ad aliquid prudenter astuteque suadendum. Non enim est hæc vis seu virtus membri corporalis, quod vocatur lingua, sed utique mentis quæ utitur ea. Ita etiam dictus est stylus mendax scribarum: neque enim esse mendacem pertinet, nisi ad viventem atque sentientem; sed stylus mendax dictus est, quod per eum mendax mendaciter operetur; quemadmodum si et iste serpens mendax diceretur, quod eo diabolo tanquam stylo mendaciter uteretur.

XXXVII. Hoc ideo commendandum putavi, ne quisquam existimans animantia rationis expertia humanum habere intellectum, vel in animal rationale repente mutari, seducatur in illam opinionem ridiculam et noxiam revolutionis animarum vel hominum in bestias, vel in homines bestiarum¹. Si ergo locutus est serpens homini, sicut asina, in qua sedebat Balaam², locuta est homini,

¹ 2 Sent. dist. xxi, cap. 2. — ² Num. xxi, 28.

nisi quod illud fuit opus diabolicum, hoc angelicum. Habent enim quedam boni et mali angeli opera similia, sicut Moyses et magi Pharaonis¹. Verum in his etiam boni Angeli potentiores sunt, nec mali angeli etiam talium operum quidquam possunt, nisi quod per bonos Angelos permiserit Deus, ut retribuatur unicuique secundum eorum ejus, vel secundum gratiam Dei, utrumque justè ac benigne per altitudinem divitiarum sapientiæ Dei².

CAPUT XXX.

Colloquium serpentis cum muliere. — Oblivio præcepti Domini.

XXXVIII. « Dixit ergo serpens mulieri: Quid, quia » dixit Deus: Non edetis ab omni ligno paradisi? Et dixit » mulier serpenti: A fructu ligni, quod est in medio » paradisi, dixit Deus: Non edetis ex eo, neque tangetis » illud, ne moriamini³. » Ideo prius interrogavit serpens et respondit hoc mulier, ut prævaricatio esset inexcusabilis, neque ullo modo dici posset id, quod præceperat Deus, oblitam fuisse mulierem. Quanquam et oblivio præcepti, maxime unius et tam necessarij, ad maximam culpam damnabilis negligentie pertineret: verumtamen evidentior ejus transgressio est, cum memoria retinetur, et tanquam in illo Deus assistens præsensque contemnitur. Unde necessarium fuit, cum in Psalmo diceretur: « Et » memoria retinentibus mandata ejus, » addere, « ut faciant ea⁴. Multi enim retinent memoria, ut contem-

¹ Exod. vii, 11. — ² Rom. xi, 33. — ³ Gen. iii, 1-4. — ⁴ Psal. cx, 18.

nant ea, prevaricationis majore peccato, ubi obliuionis nulla est excusatio. **XXXIX.** « Dixit ergo serpens mulieri: Non morte moriemini. Sciebat enim Deus quoniam quo die manducaveritis de eo, adaperientur vobis oculi, et eritis sicut dii cognoscentes bonum et malum. » Quando his verbis crederet mulier a bona atque utili re divinitus sefuisse prohibito, nisi jam inesset menti amor ille propriae potestatis, et quaedam de se superba praesumptio, quae per illam tentationem fuerat convincenda et humilianda? Denique verbis non contenta serpentis consideravit lignum, « Viditque bonum ad escam, et decorum ad aspectum, » et non credens posse inde se mori, arbitror quod putaverit Deum alicujus significationis causa dixisse: « Si manducaveritis, morte moriemini: » atque ideo sumpsit de fructu ejus, et manducavit, et dedit etiam viro suo secum: fortassis etiam cum verbo saasorio, quod Scriptura tacens intelligendum relinquit. An forte nec suaderi jam opus erat viro, quando illam eo cibo mortuam non esse cernebat?

CAPUT XXXI.

Ad quid aperti oculi Adami et Euae.

XL. « Ego ederunt, et aperti sunt oculi amborum. » Quo nisi ad invicem concupiscendum, ad peccati poenam carnis ipsius morte conceptam; ut jam esset corpus non animale tantum, quod poterat, si obedientiam conservarent, in meliorem spiritalemque habitum sine morte

mutari, sed jam corpus mortis, in quo lex in membris repugnaret legi mentis. Neque enim clausis oculis facti erant, et in paradiso deliciarum caeci palpantesque oberabant, ut vitulum lignum etiam nescientes attingerent, palpantesque fractus prohibitos ignorando deciperent. Quomodo autem animalia et volatilia adducta sunt ad Adam, ut videret quid ea vocaret, si non videbat? Et quomodo ipsa mulier ad virum adducta est, quando facta est, ut de illa, quam non videbat, diceret: « Hoc nunc os est de ossibus meis, et caro de carne mea, » et caetera? Postremo quomodo vidit mulier quia bonum est lignum in escam, et quia placet oculis ad videndum, et decorum est cognoscere, si eorum clausi erant oculi?

XLI. Nec tamen ideo propter unius verbi translationem totum figurate accipiendum est. Viderit enim quemadmodum dixerit serpens: « Aperientur vobis oculi. » Hoc enim eum scriptor libri dixisse narravit; in qua vero significatione vel sententia dixerit, lectori considerare permisit. Hoc autem quod scriptum est: « Et aperti sunt oculi eorum, et cognoverunt quia nudi erant, » ita scriptum est, quemadmodum omnia quae gesta narrantur, nec tamen ideo in allegoricam narrationem nos debent ducere. Neque enim et Evangelista narrator dicta cujusquam figurata ex ejus persona inserebat, ac non ex persona sua quae fuerant gesta narrabat, cum diceret de illis duobus; quorum unus erat Cleophas, quod cum fregisset eis Dominus panem, aperti sunt oculi eorum, et cognoverunt eum quem per viam non cognoverant: non utique clausis oculis ambulantes, sed eum cognoscere non valentibus. Sicut ergo ibi, sic nec isto loco narratio figurata est, quamvis translato verbo Scriptura usa sit, ut apertos di-

¹ Rom. vii, 23. — ² Gen. ii, 19. — ³ Ibid. 22. — ⁴ Id. iii, 6. — ⁵ Luc. xvi, 31.

ceret oculos, qui et antea patebant. Apertos utique ad aliquid intuentium et cogitandum, quod antea nunquam adverterant. Ubi enim ad transgrediendum præceptum audax curiositas mota est, avida experiri latentia, quidnam tacto vitæto sequeretur, et noxia libertate habenas prohibitionis rumpere delectata, probabilius existimans non esse mortem, quam timuerant, secuturam. Tale quippe pomum credendum est fuisse in illa arbore, cujus generis poma jam in aliis arboribus innoxia senserant: unde magis crediderunt Deum posse peccantibus facile ignoscere, quam patienter tolerunt non cognoscere quidnam esset, vel cur eos inde cibum sumere vetuisset. Mox ut ergo præceptum transgressi sunt, intrinsecus gratia deserente omnino nudati, quam typho quodam et superbo amore suæ potestatis offenderant, in sua membra oculos injecerunt, eaque motu eo, quem non noverant, concupiverunt. Ad hoc ergo aperti sunt oculi, ad quod antea non patebant, quamvis ad alia pateant.

CAPUT XXXII.

Mortalitatis et libidinis origo. — Ficulnea succinctoria.

XLII. Hæc mors ea die accidit, qua factum est quod Deus vetuit. Amisso quippe statu mirabili, corpus ipsum cui status etiam de ligno vitæ virtutis mystica præbebat, per quem nec morbo tentari, nec mutati ætate potuissent, ut hoc in eorum carne, quamvis adhuc animali et in melius postea commutanda, jam tamen significaretur per escam ligni vitæ, quod ex ipso spiritali alimento sapientiæ, cujus sacramentum illud lignum erat, fit in Angelis per

æternitatis participationem, ut in deterius non mutentur: hoc ergo amisso statu corpus eorum duxit morbidam et mortiferam qualitatem, que inest etiam pecorum carni, ac per hoc etiam eundem motum quo fit in pecoribus concumbendi appetitus, ut succedant nascentia morientibus: sed tamen etiam in ipsa jam pœna suæ generositatis index anima rationalis bestialem motum in membris suæ carnis erubuit, eique incussit pudorem, non solum quia hoc ibi sentiebat, ubi nunquam antea tale aliquid senserat, verum etiam quod ille pudendus motus de præcepti transgressione veniebat. Ibi enim sensit, qua prius gratia vestiretur, quando in sua nuditate nihil indecens patiebatur. Ibi completum est: « Domine in voluntate tua præstitisti decori meo virtutem; avertisti autem faciem tuam, et factum sum conturbatus. » Denique illa conturbatio ad folia ficulnea cucurrerunt, succinctoria consuerunt, et quia glorianda deseruerant, pudenda texerunt. Nec arbitror eos cogitasse aliquid in illis foliis, quod talibus congrueret: contegi jam membra prurientia, sed occulto instinctu ad hoc illa conturbatio compulsi sunt, ut etiam talis pœnæ suæ significatio a nascentibus fieret, quæ peccatorum facta convinceret, et doceret scripta lectorem: illi quæ pruruit in succinctoria succinctoria.

CAPUT XXXIII.

Vox Dei ambulantis in paradiso.

XLIII. « Et audierunt vocem Domini Dei ambulantis » in paradiso ad vespere². » Ea quippe hora tales jam convenerat visitare, qui defecerant a luce veritatis. For-

¹ Psal. xxix, 8. — ² Gen. iii, 8.

tassis enim aliis intrinsecus vel effabilibus vel ineffabilibus modis Deus cum illis antea loquebatur, sicut etiam cum Angelis loquitur ipsa incommutabili veritate illustrans mentes eorum, ubi est intellectus nosse simul quaecumque etiam per tempora non fiunt simul. Forte, inquam, sic cum eis loquebatur, etsi non tanta participatione divinae sapientiae, quantum capiunt Angeli; tamen pro humano modulo, quantumlibet minus, sed ipso genere visitationis et locutionis; fortassis etiam illo, qui fit per creaturam; sive in extasi spiritus corporalibus imaginibus, sive ipsis sensibus corporis aliqua specie praesentata vel ad videndum, vel ad audiendum, sicut in Angelis suis solet videri Deus vel sonare per nubem. Nunc tamen quod audierunt vocem Dei ambulantis in paradiso ad vesperam, non nisi per creaturam visibiliter factum est, ne substantia illa invisibilis et ubique tota, quae Patris et Filii est et Spiritus sancti, corporalibus eorum sensibus locali et temporali motu apparuisse credatur.

XLIV. « Et absconderunt se Adam et mulier ejus a facie Domini in medio ligno, quod est in paradiso¹. » Cum Deus avertit intrinsecus faciem suam, et fit homo conturbatus; non miremur haec fieri, quae similia sunt dementiae, per nimium pudorem ac timorem; illo quoque occulto instinctu non quiescente, ut ea nescientes facerent; quae aliquid significarent, quandoque scituris posteris, propter quos ista conscripta sunt.

¹ Gen. iii, 8.

CAPUT XXXIV. *Adam ob nuditatem sese abscondens interrogatur a Deo. — Nuditas carnalis.*

XLV. « Et vocavit Dominus Deus Adam, et dixit illi: Ubi es? » Increpantis vox est, non ignorantis. Et hoc sane ad aliquam pertinet significationem, quod sicut praecipuum viro datum est, per quem perveniret ad foeminam, ita vir prior interrogatur. Praecipuum enim a Domino per virum usque ad foeminam: peccatum autem a diabolo per foeminam usque ad virum. Haec mysticis significationibus plena sunt, non id agentibus in quibus facta sunt, sed de his id agente potentissima sapientia Dei. Non autem nunc significata reseramus, sed gesta defendimus.

XLVI. Respondit ergo Adam: « Vocem tuam audivi » in paradiso, et timui, quia nudus sum, et abscondi me². » Satis probabile est solere Deum per creaturam tali actioni congruam in forma humana primis illis hominibus apparere: quos tamen nunquam permisit advertere nuditatem suam, eorum intentionem in superna sustollens, nisi cum post peccatum pudendum in membris motum penali membrorum lege sensissent. Sic ergo affecti sunt; ut solent affici homines sub oculis hominum; et talis affectio de peccati poena erat; cum latere velle, quem latere nihil potest, et ab eo carnem occultare, qui cordis inspector est. Sed quid mirum si superbi volentes esse sicut dii, evanuerunt in cogitationibus suis, et ob-

¹ Gen. iii, 9. — Ibid. 10.

scuratum est insipiens cor eorum¹. Se quippe dixerunt esse sapientes in abundantia sua, et illo avertente faciem, stulti facti sunt. Quod enim jam ipsos pudebat erga se ipsos, unde sibi et succinctoria fecerant, multo vehementius ab illo etiam sic succincti videri verebantur, qui tanquam familiari temperamento ad eos videndos per creaturam visibilem velut humanos oculos affererat. Si enim propterea sic apparebat, ut homines tanquam cum homine loquerentur, quemadmodum Abraham ad quercum Mambre², illa ipsa prope amicitia pudore onerabat post peccatum, quæ fiduciam dabat ante peccatum, ne jam illam nuditatem audebant ostendere talibus oculis, quæ displicebat et suis.

CAPUT XXXV.

Excusationes Adami et Evæ.

XLVII. Dominus ergo volens jam peccatores more iustitiæ interrogatos punire amplius quam erat illa poena, de qua jam cogebantur erubescere: « Quis nuntiavit, inquit, tibi quia nudus es, nisi a ligno quod preceperam tibi tantum ne ex eo manducares, ab eo edisti? » Hinc enim mors concepta, propter Dei sententiam, qui sic fuerat comminatus, fecit adverti concupiscentialiter membra, ubi dicti sunt aperti oculi, et secutum est quod puderet. « Et dixit Adam: Mulier quam dedisti mihi, hæc mihi dedit a ligno, et edi. » Eia superbia! numquid dixit? Peccavi? Habet confessionis deformitatem, et non habet

¹ Rom. 1, 21, et Ephes. iv, 18. — ² Gen. xviii, 1. — Id. iii, 11.
 ³ Ibid. 12.

confessionis humilitatem. Ad hoc ista conscripta sunt, quia et ipsæ interrogationes nimirum ad hoc factæ sunt, ut et veraciter et utiliter scriberentur; quia si mendaciter, non utique utiliter: ut advertamus, quo morbo superbia laborent homines hodie, non nisi in Creatorem conantes referre si quid egerint mali, cum sibi velint tribui si quid egerint boni. « Mulier, inquit, quam dedisti mecum, » id est, quam dedisti ut esset mecum, « hæc mihi dedit a ligno, et edi: » quasi ad hoc data sit, ut non ipsa potius obediret viro, et ambo Deo.

XLVIII. « Et dixit Dominus Deus mulieri: Quid hoc fecisti? Et dixit mulier: Serpens seduxit me, et manducavi. » Nec ista confitetur peccatum, sed in alterum refert, impari sexu, pari fastu. Ex his tamen natus est, nec eos imitatus est, sed plane pluribus malis exercitatus, qui dixit, et dicit usque ad terminum seculi: « Ego dixi: Domine, miserere mei, sana animam meam, quia peccavi tibi. » Quanto melius sic et isti? Sed adhuc cervices peccatorum non conciderat Dominus. « Restabant labores, dolores mortis, et omnis contritio seculi, et gratia Dei, qua tempore opportuno subvenit hominibus, quos afflictos docuit non de se ipsis debere presumere. « Serpens, inquit, seduxit me, et manducavi: » quasi cuiusquam suasio præcepto Dei debuerit anteponi.

Gen. iii, 13. — ¹ Psal. xi, 5. — ² Id. cxviii, 4.
 ³ Ibid. 16.
 ⁴ Ibid. 17.

CAPUT XXXVI.

Maledictio serpentis.

XLIX. « Er ait Dominus Deus serpenti : Quia fecisti tu » hoc, maledictus tu ab omnibus pecoribus, et ab omnibus » bestiis, quæ sunt super terram. Super pectus tuum et ven- » trem tuum ambulabis, et terram edes omnes dies vitæ » tuæ. Et inimicitias ponam inter te et mulierem, et inter » semen tuum et semen illius. Ipsa tibi seryabit caput, et » tu seryabis ejus calcaneum¹. » Tota ista sententia figu- » rata est, nec aliud debet ei scriptoris fides narrationisque » veritas, nisi ne illam dictam fuisse dubitemus. Quod enim » positum est, « Et dixit Dominus Deus serpenti, » verba » sola scribentis sunt, hæc exigenda sunt per proprietatem. » Hoc ergo verum est, dictum est serpenti. Jam cætera verba » Dei sunt, quæ libero lectoris intellectui relinquuntur, » utrum proprie an figurate accipi debeant, sicut in exordio » voluminis hujus nostri prælocuti sumus. Proinde quod » serpens, cur hoc fecerit, non est interrogatus, potest vi- » deri, quod non ipse utique id in sua natura et voluntate » fecerat; sed diabolus de illo et per illum et in illo fuerat » operatus : qui jam ex peccato impietatis ac superbie suæ » igni destinatus fuerat sempiterno. Nunc ergo quod serpenti » dicitur, et ad eum qui per serpentem operatus est utique » refertur, procul dubio figuratum est : nam in his verbis » tentator ille describitur, qualis generi humano futurus » esset : quod genus humanum propagari tunc cœpit, quando » hæc in diabolum est tanquam in serpentem prolata seu-

¹ Gen. iii, 14, 15.

tentia. Hæc itaque verba quomodo figuris expositis acci- » pienda sint, et in illis duobus adversus Manichæos editis » libris de Genesi, quantum potuimus disseruimus, et si » quid diligentius et congruentius alias potuerimus, Deus » aderit, ut efficiamus : nunc tamen nostra intentio in aliud » quam suscepimus, nullo exigente, avertenda est.

CAPUT XXXVII.

Pœna mulieris. — Dominium mariti.

L. « Er mulieri dixit : Multiplicans multiplicabo tristi- » tias tuas et gemitum tuum : in tristitiis paries filios, et » ad virum tuum conversio tua, et ipse tui dominabitur¹. » Hæc quoque in mulierem Dei verba, figurate ac prophe- » tice multo commodius intelliguntur : verumtamen quia » nondum pepererat femina, nec dolor et gemitus parientis » nisi ex corpore mortis est, quæ illa præcepti transgressione » concepta est, animalibus quidem etiam tunc membris, » sed si homo non peccasset, non utique moriturus, et alio » quodam statu feliciore victuris, donec post vitam bene » gestam in melius mutari mererentur, sicut jam supra plu- » ribus locis insinuavimus, refertur hæc pœna et ad pro- » prietatem litteræ : nisi quia id quod dictum est, « Et ad » virum tuum conversio tua, et ipse dominabitur tui, » videndum est quemadmodum proprie possit accipi. Neque » enim et ante peccatum, aliter factam fuisse decet credere » mulierem, nisi ut vir ei dominaretur, et ad eum ipsa ser- » viendo converteretur. Sed recte accipi potest hanc ser- » vilitatem significatam, quæ cujusdam conditionis est po-

¹ Gen. iii, 16.

finis quam dilectionis, ut etiam ipsa talis servitus, qua homines hominibus postea esse servi coeperunt, de poena peccati reperiatur exorta. Dixit quidem Apostolus: « Per charitatem servite invicem¹: » sed nequaquam diceret: « Invicem dominamini. » Possunt itaque conjuges per charitatem servire invicem: sed mulierem non permittit Apostolus dominari in virum². Hoc enim viro potius Dei sententia detulit, et maritum habere dominum meruit mulieris non natura, sed culpa: quod tamen nisi servetur, depravabitur amplius natura, et angebitur culpa.

CAPUT XXXVIII.

Pœna Adami et nomen mulieri impositum.

LI. Dixit ergo et ad virum ejus: « Quia audisti vocem mulieris tuæ, et edisti de ligno, de quo preceperam tibi de eo solo non edere, maledicta terra in operibus tuis: in tristitius edes illam omnes dies vitæ tuæ: spinas et tribulos edet tibi, et edes fenum agri. In sudore faciei tuæ edes panem tuum, donec convertaris in terram ex qua sumptus es; quia terra es, et in terram ibis³. » Hos esse in terra labores humani generis, quis ignorat? Et quia non essent, si felicitas, quæ in paradiso fuerat, teneretur, non est utique dubitandum; ac per hoc etiam proprie verba hæc primitus accipere ne pigeat. Servanda tamen est et expectanda significatio prophetiæ, quam maxime hic intuetur Dei loquentis intentio. Neque enim frustra et ipse Adam miro quodam instinctu tunc vocavit nomen mulieris suæ Vitam; subjiciens etiam, « Quoniam

¹ Gal. v, 13. — ² 1 Tim. ii, 12. — ³ Gen. iii, 17-19.

ista est mater omnium viventium⁴. » Nam et hæc non scriptoris narrantis vel affirmantis, sed ipsius primi hominis verba intelligenda sunt, ut diceret, « Quoniam hæc est mater omnium viventium, » tanquam nominis a se impositi causam inferens, cur eam vocaverit Vitam. CAPUT XXXIX. *Tunicæ pellicæ. — Exprobratio superbiæ.*

LII. « Ex fecit Dominus Deus Adæ et mulieri ejus tunicas pellicæ, et induit eos⁵. » Et hoc significationis gratia factum est, sed tamen factum, sicut illa quæ significationis gratia dicta sunt, sed tamen dicta sunt. Hoc enim, quod sæpe dixi, nec me sæpius pigeat dicere, a narratore rerum proprie gestarum exigendum est, ut ea narret facta esse quæ facta sunt, et dicta esse quæ dicta sunt. Sicut autem in factis quæritur quid factum sit, et quid significet: ita in verbis et quid dictum sit, et quid significet. Sive enim figurate sive proprie dictum sit, quod dictum esse narratur, dictum tamen esse non debet putari figuratum.

LIII. « Et dixit Deus: Ecce Adam factus est tanquam unus ex nobis in cognoscendo bonum et malum⁶. » Quoniam hoc, per quodlibet et quomodolibet dictum sit, Deus tamen dixit, non aliter intelligendum est quod ait, « Unus ex nobis, » nisi propter Trinitatem numerus pluralis accipiat, sicut dictum erat, « Faciamus hominem⁷: » sicut etiam Dominus de se et de Patre: « Veniemus ad eum, et mansionem apud eum faciemus⁸. » Replicatum

¹ Gen. iii, 20. — ² Ibid. 21. — ³ Ibid. 22. — ⁴ Id. i, 26. — ⁵ Joan. xiv, 23.

est igitur in caput superbi, quo exitu concupiverit quod a serpente suggestum est : « Eritis sicut dii. Ecce, inquit, » Adam factus est tanquam unus ex nobis¹. » Verba enim sunt hæc Dei, non tam huic insultantis, quam cæteros ne ita superbiant deterrentis, propter quos ista conscripta sunt. « Factus est, inquit, tanquam unus ex nobis in » cognoscendo bonum et malum. » Quid aliud intelligendum nisi exemplum timoris incutiendi esse propositum, quod non solum non fuerit factus qualis fieri voluit, sed nec illud quod factus fuerat, conservavit.

.....

CAPUT XL.

Expulsio e paradiso. — Excommunicatio.

LIV. « Et nunc, inquit Deus, ne aliquando extendat » manum, et sumat de ligno vitæ, et edat, et vivat in » æternum. Et dimisit illum Dominus Deus de paradiso » voluptatis operari terram, ex qua sumptus est². » Superiora verba Dei sunt : hoc autem factum propter ipsa verba secutum est. Alienatus enim a vita, non solum quam fuerat, si præceptum servasset, cum Angelis accepturus, sed ab illa etiam quam ducebat in paradiso, felici quodam corporis statu, separari utique debuit a ligno vitæ : sive quod ex ipso illi subsisteret felix ille ipse status corporis, ex re visibili, virtute invisibili, sive quod in eo esset et sacramentum visibile invisibilis sapientiæ; alienandus inde utique fuerat, vel jam moriturus, vel etiam tanquam excommunicatus : sicut etiam in hoc paradiso, id est, Ec-

¹ Gen. iii, 5. — ² Ibid. 22. — ³ Ibid. 12. — ⁴ Ibid. 10.

clesia, solent a sacramentis altaris visibilibus homines disciplina ecclesiastica removeri.

LV. « Et eiecit Adam, et collocauit eum contra paradiso » disum voluptatis¹. » Et hoc significandi gratia factum est, sed tamen factum, ut contra paradisum, quo beata vita etiam spiritualiter significabatur, habitaret peccator utique in miseria². « Et ordinavit Cherubim, et flammeam » rhomphæam quæ veritatem, custodire viam ligni vitæ³. » Hoc per celestes utique Potestates etiam in paradiso visibilibus factum esse credendum est, ut per angelicum ministerium esset illic ignea quædam custodia : non tamen frustra factum esse, nisi quia significat aliquid etiam de paradiso spiritali, non est utique dubitandum.

.....

CAPUT XLI.

Opiniones de hominis peccato, quale fuerit. — Cæremonia nuptiales.

LVI. Non autem ignoro quibusdam esse visum, festinatione prævertisse illos homines appetitum scientiæ boni et mali, et immaturo tempore percipere voluisse, quod eis dilatum opportunius servabatur; idque egisse tentatorem, ut præoccupando quod nondum talibus congruebat, offenderent Deum, et ab ejus rei utilitate alienarentur exclusi atque damnati, ad quam si suo tempore, sicut Deus volebat, accederent, possent ea salubriter perfrui. Hoc, si forte lignum illud non ad proprietatem ut verum lignum et vera poma ejus, sed ad figuram velint accipere, habeat exitum aliquem rectæ fidei veritatique probabilem.

¹ Gen. iii, 24. — ² 2 Sent. dist. xxxi, cap. Ne vero. — ³ Gen. iii, 24. — ⁴ Ibid. 24.

LVII. Visum est et quibusdam duos illos primos homines nuptias suas fuisse furatos, et ante mixtos esse concubitu, quam eos qui creaverat copulasset: quam rem nomine ligni fuisse significatam, unde prohibiti erant, donec opportuno tempore jungerentur. Quasi in vero in ea ætate facti esse credendi sint, ut expectanda esset maturitas pubertatis; aut non illud tunc legitimum esset, cum primum fieri potuisset, cum autem non potuisset, non utique fieret: nisi forte sponsa erat a patre tradenda, et expectanda erat votorum solemnitas, et convivii celebritas, et dotis æstimatio, et conscriptio tabularum. Ridiculum istud est; præter quod a rerum gestarum proprietate discedit, quam suscepimus asserendam; et quantum Deus donare voluit asseruimus.

CAPUT XLII.

An Adam crediderit serpenti, quare ratione ad peccandum inductus sit. — Salomonis idololatria.

LVIII. Illud magis movet, si jam spiritalis erat Adam, quamvis mente, non corpore, quomodo credere potuerit quod per serpentem dictum est, ideo Deum prohibuisse ne fructu ligni illius vescerentur, quia sciebat eos, si fecissent, futuros ut deos propter dignoscantiam boni et mali, tanquam hoc tantum bonum creaturæ suæ Creator inviderit: hoc mirum si homo spiritali mente præditus credere potuisset. An quia hoc credere ipse non posset, propterea mulier addita est, quæ parvi intellectus esset, et adhuc fortasse secundum sensum carnis, non secundum spiritum mentis viveret, et hoc est quod ei Apostolus non

tribuit imaginem Dei? Sic enim ait: « Vir quidem non » debet velare caput, cum sit imago et gloria Dei: mulier » autem gloria viri est¹. » Non quod mens feminae eandem imaginem capere non possit, cum in illa gratia nos dicat nec masculum esse nec feminam: sed quod fortassis illa hoc nondum perceperat quod fit in agnitione Dei, et viro regente ac dispensante paulatim fuerat perceptura. Neque enim frustra est illud, quod Apostolus ait: « Adam enim primus formatus est, deinde Eva: et Adam » non est seductus, mulier autem seducta in prævaricatione facta est²; » id est, ut per illam etiam vir prævaricaretur³. Nam et ipsum dicit prævaricatorem, ubi ait: « In similitudinem prævaricationis Adæ qui est forma » futuri⁴. » Seductum tamen negat. Nam et interrogatus non ait: « Mulier quam dedisti mecum, seduxit me, et » manducavi: » sed, « Ipsa mihi, inquit, dedit a ligno, et » manducavi. » Illa vero, » Serpens, inquit, seduxit me. »

LIX. Ita Salomon vir tantæ sapientiæ, numquidnam credendum est, quod in simulacrorum cultu creditit esse aliquid utilitatis? sed mulierum amori ad hoc malum trahenti resistere non evaluit⁵, faciens quod sciebat non esse faciendum, ne suas, quibus deperibat atque dilinebat, mortiferas delicias contristaret. Ita et Adam, posteaquam de ligno prohibito seducta mulier manducavit, eique dedit ut simul ederet, noluit eam contristare⁶, quam credebat posse sine suo solatio contabescere, si ab ejus alienaretur animo, et omnino illa interire discordia. Non quidem carnis victus concupiscentia, quam nondum senserat in resistente lege membrorum legi mentis suæ; sed amicali quadam benevolentia, qua plerumque fit ut offendatur Deus, ne homo ex amico fiat inimicus: quod

¹ 1 Cor. xi, 7. — ² 1 Tim. ii, 13. — ³ 2 Sent. dist. xxii, cap. Solut.

— ⁴ Rom. v, 14. — ⁵ 3 Reg. xi, 4. — ⁶ 2 Sent. dist. xxii, cap. Ex quo.

eum facere non debuisset, divinæ sententiæ justus exitus indicavit.

LX. Ergo alio modo quodam etiam ipse deceptus est: sed dolo illo serpentino, quo mulier seducta est, nullo modo illum arbitrari potuisse seduci in illo modo, quo illa potuit. Hanc autem proprie seductionem appellavit Apostolus, quia id quod suadebatur, cum falsum esset, verum putatum est, id est, quod Deus ideo lignum illud tangere prohibuerit, quod sciebat eos, si tetigissent, velut deos futuros, tanquam eis divinitatem invideret, qui eos homines fecerat. Sed etiam si virum propter aliquam mentis elationem, quæ Deum internorum scrutatorem latere non poterat, sollicitavit aliqua experiendi cupiditas, cum mulierem videret accepta illa esca non esse mortuam, secundum ea quæ superius tractavimus: non tamen eum arbitrari, si jam spiritali mente præditus erat, ullo modo credere potuisse, quod eos Deus ab esca illius ligni invideat vetuisset. Sed quid plura? Persuasum est illud peccatum sicut persuaderi talibus posset: conscriptum est autem sicut legi ab omnibus oporteret, etsi a paucis hæc intelligerentur sicut oporteret.

1 Tim. II, 14. — 2 Sent. dist. II, 29, cap. Præterea.

LIBER XII.

IN QUO DE PARADISO ET TERTIO CÆLO QUO RAPTUS EST PAULUS, DE QUO NU. IPIECI
VISIONUM GENERE DISPUTATUR.

CAPUT I.

De paradiso locus Apostoli examinandus.

I. Ab exordio Scripturæ sanctæ, quæ inscribitur Genesis, donec homo primus de paradiso dimissus est, undecim libris sive asserendo atque defendendo quæ certa nobis sunt, sive inquirendo et ambigendo de incertis, quæ potuimus, et sicut potuimus, disseruimus atque conscripsimus, non tam præscribentes de rebus obscuris unicuique quid sentiat, quam nos docendo in quibus dubitavimus ostendentes, temeritate quæ affirmandi amoventes a lectore, ubi non valuimus præbere sententiæ firmitatem: iste autem duodecimus liber ea jam cura expeditus, quæ nos pertractandus textus sacrarum Litterarum occupabat, liberius atque prolixius versabit « de Paradiso » questionem; ne putemur evitasse, quod videtur Apostolus in tertio cælo insinuare paradisum, ubi ait: « Scio » hominem in Christo ante annos quatuordecim, sive in corpore nescio, sive extra corpus nescio, Deus scit, » raptum ejusmodi usque in tertium cælum: et scio » ejusmodi hominem sive in corpore sive extra corpus